

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: структурно-логічні схеми і таблиці, типові бланки та зразки процесуальних документів: науково-практичний посібник / (авт. кол.: Андреев Р.Г., Блажівський Є.М., Гошовський М.І. та ін.). – К.: Алерта, 2012. – 736 с.
4. Одерій О. В. Розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес, та криміналістика; судова експертиза / О. В. Одерій. – Харків, 1997. – 23 с.
5. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. – К.: Алтера, 2014. – 768 с.
6. Чаплинський К.О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування. Автореферат дис. докт. юрид. наук. / К.О. Чаплинський – Дніпропетровськ, 2011. – 36 с.

ЧАПЛИНСЬКА Ю. А.,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблемних питань організаційного забезпечення проведення допиту. Проаналізовано наявні в юридичній літературі точки зору щодо цього питання, запропоновано організаційні заходи щодо проведення слідчої дії.

Ключові слова: допит, організаційне забезпечення, організація, слідчі дії, досудове розслідування.

Статья посвящена рассмотрению актуальных проблем организационного обеспечения проведения допроса. Проанализированы имеющиеся в юридической литературе мнения по этому вопросу, предложены организационные меры проведения следственного действия.

Ключевые слова: допрос, организационное обеспечение, организация, следственные действия, досудебное расследование.

This article is devoted to consideration of actual problem questions of tactical supply of a pretrial investigation. The author has analysed the scientific supply of an investigation of crimes.

Key words: tactics, tactical supply, pretrial investigation.

Вступ. Допит є найбільш розповсюдженою та ефективною слідчою дією, за допомогою якої збирається інформація про злочин і злочинну діяльність певних осіб. Це зумовлюється його високими інформативними можливостями та надійністю, простотою і швидкістю отримання результату. Водночас допит є однією з найскладніших слідчих дій. З одного боку, складність допиту визначається тим, що слідчий не володіє до моменту допиту вичерпними даними про особу злочинця й певною сукупністю доказів, які можна використати під час слідчої дії. З іншого боку, злочинці не завжди зацікавлені в повному й усебічному розсліду-

ванні злочину, що не може не впливати на правдивість їх показань. Окрім того, на потерпілих і свідків негативно впливають злочинці, що нерідко зумовлює зміну їхніх показань. Зважаючи на це, успішне проведення допиту й отримання його позитивних результатів залежить від якості володіння слідчими знаннями про закони мислення, логічні методи та прийоми, закономірності психології й тактичні прийоми, розроблені у криміналістиці. Узагальнення слідчої практики свідчить, що 79% співробітників слідчих підрозділів указують на необхідність оновлення організаційно-тактичного забезпечення проведення допиту з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики. Зважаючи на це, питання організаційного забезпечення допиту на сьогодні має низку невирішених організаційно-тактичних проблем.

Організаційно-тактичні основи допиту досить повно висвітлені вченими-криміналістами та процесуалістами у криміналістичній літературі. Зокрема, вагомий внесок у розробку наукових основ проведення допиту зробили відомі вчені, зокрема, М.В. Бахарев, О.М. Васильєв, В.К. Весельський, Ф.В. Глазирін, А.В. Дулов, Л.М. Карнеєва, В.О. Коновалова, Є.Д. Лук'янчиков, М.І. Порубов, О.В. Соловйов, С.М. Стахівський, О.Р. Ратінов, В.М. Тертишник, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько й інші. Значущість проведених досліджень зумовлюється створенням ґрунтовної бази для подальших наукових пошуків удосконалення тактики провадження цієї слідчої дії, яка достатньо широко застосовується у правоохоронній практиці та є досить розповсюдженим способом збирання фактичних даних з особистісних джерел. Але на сьогодні відсутня комплексна розробка з організаційного забезпечення проведення допиту. Не повною мірою досліджені чинники, що впливають на ефективність проведення цієї слідчої дії.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення проблемних питань організаційного забезпечення допиту з урахуванням сучасних потреб слідчої практики.

Результати дослідження. Важливе місце в тактиці допиту посідають організаційно-підготовчі заходи щодо його проведення. Своєчасна, ретельна й усебічна підготовка до допиту є необхідною умовою отримання найбільш повних та об'єктивних показань у справі. Це, на нашу думку, сприяє досягненню тактичної мети слідчої дії. Відсутність планування або неналежна підготовка до допиту призводить до поверховості й безрезультатності його проведення. У науковій літературі вчені по-різному підходять до підготовчих заходів щодо проведення допиту.

Так, на думку однієї групи вчених (С.Ю. Якушин, С.С. Чернявський), підготовка до допиту має складатися із таких заходів:

- вивчення матеріалів кримінального провадження;
- підготовка спеціальних питань;
- вивчення особи допитуваного;
- складання плану допиту [1, с. 80; 2, с. 532].

Друга група вчених (Р.С. Белкін, В.П. Лавров, І.М. Лузгін, Ю.Г. Корухов) вважає, що підготовка до допиту повинна передбачати такі заходи:

- збирання вихідних даних, що стосуються предмета допиту;
- визначення кола осіб, які підлягають допиту;
- вивчення особи допитуваного;
- установа способу виклику на допит і черговості його проведення;
- підготовка місця допиту;
- запрошення до участі у слідчій дії третіх осіб;
- визначення технічного забезпечення допиту;
- складання плану слідчої дії [3, с. 99; 4, с. 160].

М.І. Скригонюк додає такі заходи:

- визначення часу допиту;
- створення необхідної психологічної та матеріально-речової обстановки для допиту;
- поглиблене вивчення спеціальних проблем, які можуть виникнути в процесі допиту;
- визначення кола учасників допиту [5, с. 160].

А.В. Хірсін виділяє такі заходи щодо підготовки до допиту:

- ретельна підготовка до проведення слідчої дії;

- виявлення спроб протидіяти слідству й їх негайна нейтралізація;
- недопущення інформаційних контактів між затриманими;
- проведення розвідувальної бесіди перед допитом;
- проведення негайних допитів на місці затримання злочинців;
- диференціація допитуваних залежно від наявної у слідчого доказової бази на кожного з учасників злочинної групи;
- використання конфліктів між учасниками організованої групи [6, с. 11].

Узагальнення поглядів учених і сучасного стану слідчої діяльності дає змогу дійти висновків, що під час підготовки до проведення допиту слідчий повинен здійснювати такий комплекс організаційно-підготовчих заходів:

1. Повне, усебічне й ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження.

Вивчення слідчим матеріалів справи є необхідною передумовою успішного проведення допиту. Аналізу підлягають дані, які містяться як у протоколах слідчих дій, так і в інших матеріалах справи, що допомагає виявити наявні прогалини, розбіжності й суперечності між учасниками процесу та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення. В іншому випадку деякі обставини можуть залишитися невстановленими, що не може не вплинути на повноту, усебічність та об'єктивність розслідування й зумовлює, як правило, необхідність проведення додаткових або повторних допитів та «очних ставок».

Вивчення матеріалів кримінального провадження дає змогу встановити коло осіб, які підлягають допиту, визначити предмет допиту, сформулювати запитання допитуваному, обрати низку тактичних прийомів (комбінацій), які використовуватимуться під час допиту.

2. Визначення предмета допиту та сформованої слідчої ситуації.

Визначення предмета допиту полягає в установленні обставин, які можуть бути відомі допитуваному. З усього обсягу зібраних відомостей потрібно відібрати ті, що стосуються предмета допиту. Їх необхідно правильно оцінити й найбільш повно використати під час допиту. На підставі визначеного предмета допиту слідчий формулює запитання для допитуваного та обирає систему тактичних прийомів.

3. Визначення кола осіб, які підлягають допиту.

Такий захід залежить від низки факторів, у тому числі й від обсягу наявної інформації. Указівки на конкретних осіб, яким відомі певні обставини справи, можуть міститися в матеріалах кримінального провадження, а також виявлятися під час проведення оперативно-розшукових заходів.

4. Визначення послідовності проведення допитів.

Під час підготовки до допиту слідчий мусить вирішити питання щодо послідовності його проведення і з яких саме епізодів злочинної діяльності потрібно розпочати. Послідовність допитів обирає слідчий, виходячи з особливостей кримінального провадження й особи допитуваного.

Рішення слідчого про послідовність допитів має ґрунтуватися на оцінюванні таких обставин:

- особи злочинця, його віку, психічних властивостей, наявності злочинного (життєвого) досвіду, судимості, становища в структурі злочинної групи та ролі в учинених злочинах (наприклад, неповнолітніх підозрюваних необхідно допитувати невідкладно);
- наявності доказів про злочинну діяльність стосовно кожного допитуваного та їх зацікавленості в кінцевому результаті досудового провадження;
- ступені участі кожного допитуваного у спільній злочинній діяльності групи;
- стан емоційного збудження допитуваного є найбільш сприятливим моментом для початку допиту, оскільки після вчинення злочину й безпосереднього затримання злочинці перебувають у стані напруженості (сильно хвилюються) і не здатні повною мірою протидіяти розслідуванню (наприклад, швидко продумати досить переконливий захист, створити неправдиве алібі);
- характеристики відносин між членами злочинної групи (наявність розбіжностей, конфліктів і суперечностей) тощо.

Невідкладному першочерговому допиту підлягають особи:

– найбільш поінформовані про обставини справи, частково зацікавлені в тому, щоб злочин залишився не розкритим, і можуть повно й об'єктивно викласти інформацію, що має значення для кримінального провадження;

– безпосередньо пов'язані між собою епізодами злочинної діяльності, що дає змогу в разі необхідності провести «очні ставки» між ними;

– виконували другорядні функції під час учинення злочинів (зокрема після викриття злочинної групи вони можуть претендувати на роль свідків чи пособників, а ніяк не співвиконавців);

– мають незначний злочинний досвід, не притягувалися до кримінальної відповідальності, піддаються психологічному впливу, схильні переоцінювати ступінь поінформованості слідчого або мають у групі статус «опозиціонерів» і конфліктують із лідером та іншими членами групи тощо.

Отже, допит кількох підозрюваних за часом повинен максимально наблизитися до їх затримання, що надає можливість використовувати фактор раптовості та створювати напруження. Тобто, допитувати злочинців необхідно відразу ж після їх затримання, не даючи можливості обміркувати своє становище, обрати загальну лінію поведінки, проаналізувати обсяг доказової інформації, що має слідчий, і протидіяти досудовому розслідуванню.

5. Вивчення особи допитуваного.

Вивчення особистості допитуваного є найважливішою тактичною вимогою підготовки до будь-якого допиту, оскільки від її повноти й усебічності, а також установлених особливостей психіки залежить успіх і результативність допиту. Такий захід дає змогу слідчому в найкоротший проміжок часу встановити з ним психологічний контакт, обрати найбільш доцільні й ефективні прийоми та способи впливу для отримання правдивих показань, правильно оцінити показання, прогнозувати можливі способи протидії й діагностувати можливу поведінку в тій чи іншій ситуації, що склалася під час допиту.

6. Збирання оперативної інформації про допитувану особу й учинені нею злочини.

Використання оперативної інформації надає можливість визначати лінію поведінки злочинців на досудовому слідстві, мотиви й способи вчинення злочинів, ставлення до тих чи інших доказів і запобігати домовленостям між злочинцями та свідками. Окрім того, таку інформацію можна використовувати для висунення слідчих версій або вибору низки тактичних прийомів допиту. Вона повинна бути законспірована й захищена від витоку. Планування в цьому випадку запобігає випадковому розголошенню джерела, отриманої інформації, непродуманим питанням або пред'явленню доказів, наявність яких у слідчого на певному етапі розслідування дає злочинцям змогу здогадатися про джерело їх отримання.

О.О. Закатов і С.І. Цветков указують на необхідність використання слідчими відомостей, отриманими в результаті оперативно-розшукової діяльності або в разі продовження проведення оперативно-розшукових заходів за справою. Окрім того, слідчий мусить узгодити зі співробітниками оперативних підрозділів такі заходи:

– форми використання оперативних даних під час допиту;

– оцінювання поінформованості допитуваного про стан розслідування;

– можливості оперативного працівника в межах тактичного забезпечення допиту й запланованих тактичних прийомів (комбінацій);

– можливі наслідки допиту у випадку зміни слідчої ситуації;

– оцінювання тактичного ризику [7, с. 14].

7. Визначення часу проведення допиту.

Приймаючи рішення про час проведення допиту, слідчий повинен виходити з конкретної слідчої ситуації, що склалася під час розслідування. Допити підозрюваних особливо після їх затримання необхідно проводити негайно. Це дасть змогу запобігти змові між ними, визначенню лідером загальної лінії поведінки на досудовому слідстві та впливу на допитуваних злочинної групи й інших зацікавлених осіб. Будь-яке невиправдане зволікання з проведенням

допитів зумовлює приховання доказової інформації, необхідної для розкриття та розслідування злочинів, отримання неправдивих показань або взагалі відмову від їх давання.

8. Визначення місця проведення допиту.

Готуючись до допиту, слідчий обирає місце проведення слідчої дії. Вирішення питання про місце допиту залежить від конкретної слідчої ситуації. Загалом допити, як правило, можуть проводитися за місцем проведення досудового слідства, на місці події або за місцем перебування допитуваного. На думку В.П. Бахіна, В.К. Весельського і Т.С. Малікова, вибір місця допиту необхідно визначати з позиції зручності слідчого [8, с. 28].

Недоцільно проводити допит за місцем проживання злочинців (квартира, дача) або роботи (офіс, ресторан). Це зумовлюється тим, що дії слідчого можна записати на відеореєстратор або диктофон, створивши для цього спеціальні умови, з метою наступної компрометації або шантажування, а також перебивати його в найкритичніший момент і загалом невідомі обстановка приміщення та інші труднощі, з якими він може стикнутися.

9. Підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному. Указаний захід надає слідчому можливість проводити допит наступально й використовувати низку тактичних прийомів, зокрема «пред'явлення доказів», «створення уявлення про інформованість слідчого», «використання раптовості» тощо.

10. Визначення технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка.

11. Визначення учасників проведення допиту.

Готуючись до допиту, слідчий визначає коло учасників слідчої дії, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася; предмет допиту; особу злочинця й інші обставини, що стосуються майбутнього допиту. Загалом до учасників допиту можна зарахувати прокурора, захисника, спеціаліста, експерта, законного представника, педагога, лікаря, перекладача, особу, яка розуміє знаки глухих або німих, а також співробітників правоохоронних органів тощо.

Так, залучені до проведення допиту спеціалісти сприяють слідчому у виявленні та фіксації доказів. Співробітників оперативних підрозділів до участі в допитах доцільно залучати у таких випадках:

– для безперервного спостереження за поведінкою допитуваного та його емоційними реакціями;

– при застосуванні швидкого темпу допиту;

– необхідна допомога в тактично правильному використанні оперативної інформації;

– можуть бути отримані відомості, які підлягають негайній перевірці;

– оперативний працівник у неофіційній бесіді встановив із допитуваним психологічний контакт та отримав достовірні відомості без їх процесуального закріплення тощо.

12. Забезпечення сприятливих умов проведення допиту.

Слідчий мусить забезпечити відповідні умови для якісного проведення допиту з урахуванням необхідності гарантування безпеки його учасників.

На думку В.П. Бахіна, В.К. Весельського і Т.С. Малікова, створені умови повинні виключити наявність сторонніх осіб, надати можливість слідчому контролювати весь процес допиту [8, с. 28].

13. Використання оперативно-розшукової інформації.

Істотну допомогу в підготовці до допиту надає вивчення матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Саме завдяки оперативній інформації слідчий може отримати відомості, що характеризують учасників кримінально-процесуальної діяльності. Особливого значення мають відомості про особу злочинця.

На думку С.М. Стахівського, вивчення оперативних матеріалів значно розширює пізнавальні можливості слідчого і сприятливо впливає на хід встановлення істини у справі [9, с. 16].

14. Планування допиту.

Планування допиту є заключним етапом до його підготовки. План є динамічною системою, тому під час допиту він суттєво корегується: окремі положення замінюються, уточнюються чи доповнюються. План має орієнтовний і динамічний характер, оскільки в ньому неможливо передбачити всі особливості допиту, тому він повинен визначати лише головні

моменти: час і місце допиту, його учасників, спосіб виклику допитуваного, технічні засоби фіксації, використання доказів, перелік питань допитуваному, тактичні прийоми тощо.

Узагальнення слідчої практики дає підстави зробити висновок, що під час розслідування злочинів план проведення допиту слідчими, як правило, не складається (89% випадків). Більшість слідчих (92%) указують, що це зумовлено такими чинниками: знаходження у провадженні слідчих великої кількості кримінальних проваджень, залучення працівників слідчих підрозділів до виконання обов'язків щодо охорони громадського порядку тощо.

Зважаючи на це, безплановість допиту зумовлює неповноту й несистемність постановки запитань, використання тактичних прийомів, що загалом негативно можуть позначитись на результатах допиту.

Отже, узагальнюючи викладене, необхідно зазначити, що до основних організаційно-підготовчих заходів щодо проведення допиту можна зарахувати такі:

- повне, усебічне й ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження;
- визначення предмета допиту та сформованої слідчої ситуації;
- визначення кола осіб, які підлягають допиту;
- визначення послідовності проведення допитів;
- вивчення особи злочинця;
- збирання оперативної інформації про допитувану особу й учинені нею злочини;
- визначення часу проведення допиту (тривалість допиту);
- визначення способу виклику на допит;
- визначення місця проведення допиту;
- підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному;
- визначення технічних засобів фіксації допиту і їх підготовка;
- визначення учасників проведення допиту;
- забезпечення сприятливих умов проведення допиту;
- ознайомлення зі спеціальною літературою або використання допомоги осіб, які володіють спеціальними знаннями;
- використання оперативно-розшукової інформації;
- визначення низки тактичних прийомів, що будуть застосовуватися під час допиту;
- планування допиту.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що показання підозрюваних є найбільш змістовим джерелом інформації. Вони особисто зацікавлені в результатах кримінального провадження. До початку вчинення злочинів ця категорія осіб домовляється не видавати один одного у випадку затримання, а тому заздалегідь підготовлена до методичного заперечення вини. У деяких випадках із перших допитів злочинці погоджуються на діалог зі слідчими, намагаючись таким завуальованим способом отримати інформацію про зміст показань допитаних раніше свідків, потерпілих або співучасників і заходи, що вживаються слідчим.

Загальна поведінка цієї категорії осіб спрямована на зменшення своєї ролі в учинених злочинах, приховання минулої злочинної діяльності. Вони впливають на стійкі позиції потерпілих і свідків, відтягують терміни досудового слідства, створюють перешкоди розслідуванню, тому допит указаних осіб і проведення між ними «очних ставок» є найвідповідальнішою слідчою дією. Тому проведення допитів із такою категорією осіб багато в чому залежить від правильного та ефективного володіння й оперування слідчими тактичними прийомами й застосування їх на практиці [10].

Список використаних джерел:

1. Якушин С.Ю. Тактические приемы при расследовании преступлений : [монография] / С.Ю. Якушин . – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1983. – 102 с.
2. Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : [монографія] / С.С. Чернявський. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – 624 с.
3. Криміналістика / под ред. профессорів Р.С. Белкіна, В.П. Лаврова, И.М. Лузгіна ; Высшая юридическая заочная школа МВД СССР. – М., 1988. – 454 с. – Т. 2. – 1988.

4. Криміналістика / под ред. Б.А. Викторова, Р.С. Белкина. – М. : Юридическая литература, 1976.
5. Скригонюк М.І. Криміналістика : [підручник] / М.І. Скригонюк. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.
6. Хірсін А.В. Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насильницької організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / А.В. Хірсін ; Академія адвокатури України. – К., 2006. – 18 с.
7. Закатов А.А. Тактика допроса при расследовании преступлений, совершаемых организованными преступными группами : [лекция] / А.А. Закатов, С.И. Цветков. – 2 изд. – М. : МЦ при ГУК МВД России, 1998. – 36 с.
8. Поліцейський допит у США (поради допитуючому) : [навчальний посібник] / [В.П. Бахін, В.К. Весельський, Т.С. Маліков]. – К. : НВТ «Правник», 1997. – 33 с.
9. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [науково-практичний посібник] / С.М. Стахівський. – К. : Атіка, 2009. – 64 с.
10. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : [монографія] / К.О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2011. – 496 с.

